

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО МЕЖДУ УЧИЛИЩЕТО-РОДИТЕЛИТЕ И СЕМЕЙНАТА ОБЩНОСТ – НЕОБХОДИМОСТ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ

Станка Александрова, старши учител
ОУ „Васил Априлов“, гр. Бургас

COOPERATION BETWEEN THE SCHOOL-PARENTS AND THE FAMILY COMMUNITY - NEED AND POSSIBILITIES FOR IMPLEMENTATION

Stanka Aleksandrova, senior teacher,
Primary School „Vasil Aprilov“, Bourgas

Резюме: Сътрудничеството на семейството и училището е социална необходимост и за двете институции. У нас в много училища се планират съвместни дейности с участие на семействата, правят се стъпки към въвеждане на нови форми на взаимодействие, търсят се пътища за обогатяване на съдържателната страна на използваните форми.

В публикацията се представят теоретични аспекти на взаимодействията училище - родители и семейна общност.

Ключови думи: училище, учители, класна общност, семейство, родители, семейна общност, стилове на възпитание, модели за сътрудничество, планиране, форми за сътрудничество с родителите.

Abstract: The cooperation of the family and the school is a social necessity for both institutions. In our country, many schools are planning joint activities with the participation of families, taking steps to introduce new forms of interaction, looking for ways to enrich the content of the forms used.

The publication presents theoretical aspects of the interactions school - parents and family community.

Key words: school, teachers, class community, family, parents, family community, parenting styles, models of cooperation, planning, forms of cooperation with parents.

Семейството и училището – две основни институции във възпитанието и формирането на личността. На фона на безспорното им значение при едно що-годе внимателно наблюдение или поне малък педагогически опит (учителски или родителски) не е трудно да се установи, че в нашите, български условия връзките между тях са твърде често напрегнати, а нерядко и нахъсани или въобще несъстояли се.

Сътрудничеството на семейството и училището е социална необходимост и за двете институции. Обществената необходимост най-общо е в това, че те са първите и основните институции, в които става социалното възпроизводство. В тях хората се изграждат като личности от най-ранна възраст, при това във време, което е най-благоприятното за индивидуално развитие. За двете институции сътрудничеството е

значимо, доколкото дава възможност да допълват силните си страни във възпитанието и развитието на подрастващите.

Смисълът на сътрудничеството семейство-училище (смесовата цел) е да се създаде такава среда, която е най-благоприятна за стимулиране и насочване на индивидуалното и социално развитие; среда, която е нормална за радостен, щастлив и обогатяващ детето, родителите и учителите живот. Това сътрудничество по своята същност не е външно поставена цел за всяка една от институцията, а следствие от присъщите и основни техни дейности, цели и принципи на педагогическия процес. [1] Ето защо неговото развитие и обогатяване е равнопоставена грижа и отговорност на двете страни. Родителите участват в училищното управление във всички европейски страни. Тяхното участие се случва под различни форми. В някои случаи, представители на родителите участват в училищните органи на управление.

У нас в много училища се планират съвместни дейности с участие на семействата, правят се стъпки към въвеждане на нови форми на взаимодействие, търсят се пътища за обогатяване на съдържателната страна на използваните форми..

В действащия към настоящия момент Закон за предучилищното и училищното образование родителите се определят като участници в образователния процес редом с децата и педагогическите специалисти (чл. 2, ал.2). [5] Правото на родителите да участват в училищното образование като членове на формални родителски организации е регламентирано в глава Настоятелства от ЗПУО (чл. 306 – чл.309) и глава Обществени съвети (чл. 265 – чл. 270). [5] Общуването с родителите в училище е междуличностно взаимодействие и носи проявленията на всяко социално общуване.

Най-често комуникацията с родителите се разгръща по повод обсъждане на поведението на учениците или на техните учебни постижения. Другият съдържателен фокус на общуването е свързан с привличането на родителите като партньори на училището в подготовката на различни инициативи или при поддържане на учебната среда.

Кои са доминиращите комуникативни стратегии в поведението на родителите?

Когато става дума за комуникация с учителите по повод проблеми в ученето или дисциплината на учениците, често се наблюдават няколко повтарящи се стратегии в поведението на родителите:

1. *Натиск отвън* – родителите отхвърлят високите изисквания на учителите и започват да оказват натиск чрез въвличане на директора (или друг високопоставен човек), който от своя страна се опитва да убеди учителя, че трябва да промени критерия си.

Допускането да се оказва натиск върху учителя и неговите изисквания в обучението носи най-малкото две негативни послания към учениците в процеса на комуникация с тях: Първо: „учителят не е важен – чрез оплаквания до директора той може да бъде преодолян и нещата ще продължат по стария начин – без много усилия“. По този начин се постига директно омаловажаване на ролята на учителя, от когото сякаш нищо не зависи и няма как да бъде катализатор на промяната. Второ: „учениците толкова могат, не е нужно да ги натоварваме прекалено. Досега така е било – избягваме излишна конфронтация – и няма защо да променяме статуквото“. Това говори за занижени очаквания към учениците и при това положение те никога не биха постигнали успехи при по-високи цели.

2. *Активна съпротива* – родителите се съпротивляват на стандартите за оценяване които прилага учителя, защото се опасават, че децата им ще се почувстват наранени, ще пострада самочувствието им и за тях като родители ще е трудно да овладеят подобни последици. Като разновидност на проявлението на тази тенденция се про-

явява и обвинението от страна на родителите, че с по-ниските оценки, които учителят поставя в края на годината, той ще попречи за получаването на добър бал при кандидатстване (след 7. клас или за ВУЗ). На преден план излиза вменияването на чувство за вина у учителя – той пречи на бъдещето на децата, стресира ги и излишно създава проблеми. Моделът на използване на оценките за демонстриране на отношение към ученика слага знак за равенство между това да пишеш на някого дойка (или ниска оценка) и това да не го харесваш. Така се създава погрешното схващане, че с двойките се наказва, а с шестиците се награждава желано поведение.

3. *Пасивна съпротива* – родителите не приемат позицията на учителя, че всеки ученик трябва да получава колкото заслужава, независимо от възрастта, преживяванията, важността на учебния предмет и оказват пасивна съпротива – престават да общуват с учителя, спират да ходят на родителски срещи, не отговарят на предложения за сътрудничество. Често това поведение е съпроводено и с коментари пред ученика въпреки как не бива да се обръща много внимание на учителските изисквания и бележки. Това, разбира се, повлиява отношението на ученика към учителя и създава трайна нагласа на пренебрежение към учителската роля.

4. *Незаинтересованост* – независимо дали става дума за оценките в края на годината или за текущите изисквания на учителя, с родителите трудно се установява контакт. Те не откликват на никакви покани за срещи или съвместни действия, не проявяват агресия или недоволство, а липсва каквато и да е комуникация. Когато все пак учителят успее да се свърже с тях, те изслушват проблемите, но споделят, че са много заети или пък са „вдигнали ръце“ от децата си, съчувстват на учителя, но не виждат нищо, което биха могли да направят, извиняват се и отказват категорично съдействие.

5. *Свърхактивност* – родителите са свърхактивни да общуват с учителя поддържат ежедневен контакт (особено при взимане на детето от училище в 1 – 4 клас); помагат с копиране на материали; предлагат варианти за извънкласни дейности; въвличат и други свои познати, които могат да са полезни за различни инициативи. В този случай родителите са запознати с всичко в живота на класа, чувстват се много ангажирани и вярват, че по този начин са полезни за децата си и за техния комфорт в училище. Често този тип родители стават свързващо звено, през което преминава комуникацията на учителя с останалите родители. Така комуникацията се стеснява до няколко родители на ученици от класа, а другите остават в периферията или с тях на практика не се осъществява директен контакт. [7]

Модели на взаимоотношения между учители и родители в училище

Педагогическите изследвания, фокусирани върху изграждането на отношения на сътрудничество между учители и родители, преобладаващо са насочени към описание на факторите, от които зависи успешното общуване. Във връзка с това на преден план се изтъкват бариерите, които пречат за установяване на ефективни връзки с родителите. Съвременните проучвания все по-често се ориентират към анализ на проактивните стратегии на училището за привличането на родителите като партньори, независимо от специфичните различия в родителската общност или ограниченията родителски капацитет. В основата на тези проактивни стратегии е разбирането, че училището трябва да бъде активно в намирането на подходящи форми за работа с родителите, които да позволят всеки родител да открие себе си и да се включи според възможностите си. Подобен подход става възможен ако и двете страни в партньорското взаимодействие се възприемат в ролята на експерти. Учителите са експерти в обучението и образованието, а родителите са експерти по отношение на собствените им деца [1].

Учителите са компетентни да създадат подходяща среда за разгръщане на учебния процес, а родителите имат чувствителност към емоционалното и социално развитие на децата, защото ги виждат в различни от учебната ситуации и имат наблюдения, до които учителят трудно може да достигне. В този смисъл информацията от родителя за неговото дете е много полезна, макар и подадена на житейски език, понякога недостатъчно структурирано и ясно. Признаването на експертността на родителя в неговите възпитателни и междуличностни отношения с детето му е в основата на изграждането на доверие, което пък е изключително необходимо за партньорството в училище.

В зависимост от нагласите, с които учителите подхождат към родителите, се оформят различни модели на взаимоотношения между учители и родители в училище. Например, родителят може да се разглежда като проблем, като съперник, като безпомощен човек, нуждаещ се от подкрепа, и това доминиращо възприятие повлиява начина, по който ще се развият отношенията [2].

На базата на подобни допускания изследователите разграничават шест модела, характеризиращи взаимоотношенията между родители и учители [3]. Особеностите на моделите от гледна точка на общуването са синтезирани в схема 1.

Схема 1. Модели на взаимоотношения между родители и учители

Наименование на модела	Проявления на модела във взаимоотношенията учители – родители	Характеристики на комуникацията между учители и родители
Защитен	Родителите и учителите строго защитават територията си и внимават да не смесват ролите – учителите имат грижата за обучението, родителите – за времето извън училище. Ориентация към избягване на конфликти и съвместни действия.	Еднопосочна комуникация – изпращане на съобщения към родителите само при необходимост, без обратна връзка и отговор на посланията. Родителите не споделят какво се случва с децата им у дома и в свободното време.
Еспертен	Учителите се държат като експерти във всички аспекти от развитието и образованието на децата. Ролята на родителите е да приемат информация и инструкции за своите деца и да ги следват, защото очевидно не са достатъчно компетентни и следва да се доверят на учителя. Ниско доверие към родителя като източник на информация за учениците, за техните интереси, начин на учене, емоционално развитие и пр. Учителят остава на пиедестал и на дистанция и самостоятелно взема решения кога и по какъв въпрос да информира родителя.	Еднопосочна комуникация. Общуването е под формата на инструкции, съвети и насоки от учителя към родителите. Макар и компетентно и на високо професионално ниво, този тип общуване не въвлеча родителите в общи действия.

**Международна научна конференция „ДИГИТАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ,
МЕДИИ И ОБЩЕСТВЕНО ВКЛЮЧВАНЕ” – 2020**

Трансмисионен	Учителите възприемат себе си като основен източник на експертиза и опитност, но приемат, че родителите могат да играят важна роля за прогреса на учениците.	Учителите представят на родителите ясно определени изисквания и очакват те да ги изпълняват.
Обучителен	Родителите се вълчат да помагат активно за постигане на целите на обучението. Основна ориентация на взаимоотношенията между учители и родители е да се помогне на учениците да научат повече. Полагат се максимални усилия за обогатяване на учебното съдържание и неговото разработване с помощта на родителите. Съществува опасност родителите да се намесват твърде много в процеса и да изземват функции, присъщи на учителя.	Активна двупосочна комуникация с добро взаимно опознаване между учители и родители. Съдържанието на общуването се определя от най-важното в учебния процес и учебния материал.
Потребителски	Родителите доминират във взаимоотношенията и имат контрол над вземането на решения какво да се случва с техните деца като ученици. Родителите са овластени с цел максимално включване в подкрепа на училището и процесите в класната стая. Отговорността за процеса се прехвърля върху заявителя и потребителя на образователната услуга.	Учителят е активен като източник на информация – подава цялата необходима информация към родителите, за да могат те да изберат оптимален начин на действие. Комуникацията е двупосочна, но неравностойна като активност – с превес на родителите.
Партньорски	Равностойно участие на двете страни във взаимоотношението според ролята и експертизата на всеки участник. Балансиран контрол над процеса на взаимодействие. Съвместно вземане на решения. Основна ориентация към насърчаване на ученето на учениците при отстояване на тяхната самостоятелност.	Респект между учители и родители. Двупосочна комуникация с активно слушане и обратна връзка между участниците. Общуването е ориентирано към оказване на многопосочна подкрепа.

Няма съмнение, че чрез партньорския модел на взаимодействие с родителите се постига най-висока степен на ефективност и резултатност по посока подкрепа на личностното развитие на учениците и постигане на целите на обучението и възпитанието в училище. Това е модел на съучастието, при запазване на границите на взаимоотношенията, детерминирани от изпълняваните роли и постигане на уважение към възможностите и на учителите, и на родителите взаимно да си влияят и да подкрепят учениците.

В практически план партньорският модел намира израз в активна двупосочна комуникация, свързана с умението да отстояваш собственото си мнение без да пренебрегваш събеседника си.

Постигането на този тип комуникация изисква както промяна на нагласите към родителя и съответно към учителя, така и овладяването на конкретни техники и инструменти, които подпомагат ежедневните контакти в училище.

Практически ориентири за изграждане на партньорска комуникация с родителите

Най-добрият начин да привлечем родителите като партньори в училището е като демонстрираме уважение, вместо да се опитваме да ги поучаваме как да бъдат родители на своите деца и как да общуват с учителя. Менторският тон, скрити или явни обвинения, директните съвети, които не са желани, се превръщат в бариера в комуникацията и повече усложняват нещата, отколкото да стимулират родителите „да си вземат бележка“, дори когато очевидно е за тяхно добро.

Амбициозната цел да променим някого е обречена на неуспех, защото известно е, че можем да променим само себе си и отношението си към другите, но не и самите други. Можем обаче да помогнем на родителите да пожелаят да се променят или да променят начина си на общуване в училище и да ги подкрепяме в този нелек път на промяна.

Партньорската комуникация с родителите се гради на основата на взаимното уважение и приемането на родителя. Разбирането на родителя, а не осъждането или оценяването на неговото поведение, създава предпоставките за доверително общуване, което е в полза на постигането на педагогическите цели в училище. На пръв поглед странните прояви в поведението на родителя често са проекция на неговата обърканост или недостатъчна опитност в общуването. Ако си позволим да „чуем“ какво казва родителят по-лесно ще стигнем до разбиране или приемане. Лесно е да отхвърлим родителя, заради неприемливо за нас поведение, но ще го загубим, а той няма да се промени и ще трябва да понасяме проблемните взаимоотношения през цялата година, а често и години наред.

Най-честите причини за агресивното, нападателно или твърде пасивно и незаинтересовано поведение на родителите се отнасят до следното:

- *Страх* – от провал, от неприятни последици; страх от неизвестността и непознаването на новите неща, които се случват в училище;
- *Безпомощност* – родителите не знаят как да се справят, не им достигат умения за общуване, нямат отработени стратегии за взаимодействие с децата, особено в сложни семейни и социални ситуации;
- *Обич към детето* – родителската обич е много силен мотиватор за действие и преодоляване на трудности. Родителите развиват борбеност, водени от обичта си към детето, и това ги прави да изглеждат твърде активни или неподатливи към промяна;
- *Социално сравнение* – потиснат от сравнението с децата на свои роднини или познати, както и от общоприети модели за „добър ученик“, „успял човек“, родителът изпитва дискомфорт, че детето му е различно и по всякакъв начин се опитва да омаловажи това или да го обясни по различни начини.
- *Пренос* – мисловна схема от типа: „детето ми е неуспешно в училище, следователно аз съм неуспешен родител“. За да избегнат усещането за провал по тази логика, родителите са склонни да воюват с учителите за оценки или пък да омаловажават ситуацията („както толкова, не всички могат да бъдат отличници“).

Друга особеност на родителското поведение е, че родителите са склонни да защитават децата си въпреки всичко – това е присъщо проявление на родителската роля. Дори, когато знаят, че децата им са сгрешили, те настървено ги защитават и се опитват да им помогнат с всички средства – срещат се с учителя, обвиняват го, че е несправедлив, молят за съдействие, отиват при директора, предлагат варианти – напр. ученикът да направи още веднъж теста, да му се възложи допълнителна задача и пр.

Всичко това е проявление на протекционистичния модел на родителско поведение, основано на най-добри намерения – да предпазят децата си от трудности, да ги обгрижат, когато те се чувстват застрашени или стресирани, да защитят детето, за да запазят честта на семейството. Водени от такива подбуди и потребности да се докажат като защитници, родителите често минават границата на допустимото поведение и това основателно дразни учителя. Няма особен смисъл да се спори с родителя в такъв момент, но е особено важно да му се помогне да разбере, че е полезно за децата да бъдат оставени сами да се борят и да се научат да губят, като приемат по-ниските оценки като моментен резултат, който може да се промени, ако положат достатъчно усилия. В този смисъл родителите се нуждаят от разграничаване на това, че да помагаш на детето си не означава да правиш нещата вместо него или да филтрираш неговите преживявания, за да изпитва то само хубави емоции. Много по-ценно е ученикът сам да проведе разговор с учителя, ако е недоволен от оценката или иска да разбере как може да покрие определени изисквания, дори и този разговор да не доведе до очаквания резултат.

Утвърждаването на партньорски взаимоотношения с родителите е важно да бъде постоянен процес, а не епизодична акция по търсене на съдействие в критични или спешни случаи. Този процес започва със запознаването на първата родителска среща, когато се събира информация за индивидуалните особености на ученика и ако е необходимо, се обсъждат деликатни въпроси, свързани със здравословното състояние на детето или негови специфични потребности.

Установеният първоначален контакт с родителя следва да се поддържа и развива чрез използването на подходящи форми за редовна комуникация. Постепенно могат да се въведат и нови форми: електронен дневник; сайт на класа; обща електронна поща; затворена група в социалните мрежи; съобщения и др. Въпреки напредъка на технологиите, някои родители все още трудно се организират да ползват редовно електронни форми на комуникация. Те продължават да се чувстват по-добре, ако общуването с тях е директно, очи в очи, а не опосредствано от технически средства. Затова не бива да се пренебрегват срещите с родителите след часовете и посещенията вкъщи (при необходимост). Колкото и да е странно за по-младите хора, свикнали да живеят в световната мрежа, писмата до родителите на хартия продължават да бъдат ценени като израз на специално внимание и официалност в комуникацията. Телефонните обаждания си остават не само най-популярен, но и бърз начин за връзка с родителя. Да не забравяме, че комбинацията от форми често е добро решение, за да се използват предимствата на всеки тип контакт в зависимост от целта.

Партньорството с родителите не се свежда до това те родителите да събират пари или да закупуват необходими неща за класната стая, макар че те може да са много важни за работата с учениците. Партньорство означава двустранен ангажимент в една обща дейност, при което на равна основа всеки приема да свърши нещо, за да има общ резултат, от който и двете страни са заинтересовани и ще получат удовлетворение от направеното. Привличането на родителите като партньори изисква активност и може да стане чрез включване в реално действие и правене на нещо заедно, а не

чрез апели как родителите трябва да помагат, да се включват (по принцип) и когато има нужда да може да се разчита на тях.

Ето няколко идеи от практиката ми като учител за това, как може да стане това:

- Като попитаме самите родители и открием в какво се справят добре – още в началото на годината на родителска среща можем да пуснем кратка листовка с няколко въпроса, която ще помогне и на самите родители да се замислят, с какво са в състояние да участват.

- Като попитаме учениците за това в какви насоки биха искали някои от родителите да участват в работата на класа. Децата могат да проучат въщи и да разговарят с родителите си, да ги убедят да партнират.

- Като изпращаме послания към родителите от типа: *„Твоето дете е важно, аз го уважавам и зачитам“*, *„Каня те да участваш в часовете, защото така детето ти ще се почувства много специално и аз искам да му доставя тази радост“*

Уважението към родителя като личност означава установяване на открита комуникация, независимо от неговата професия, от това къде и как живее, какво образование има или от какъв етнос е.

Изграждането на партньорска комуникация с родителите надхвърля рамките на междуличностните взаимоотношения и става проявление на културата на общуване в училищната общност. В комуникацията с родителите се проектират ценностите и нормите, определящи организационната култура на училището като институция. Затова отговорност на директора и на всички останали членове на учителския екип е да утвърждават високи стандарти за общуване, които да водят до високо качество на обучението, независимо колко усилия изисква тяхното отстояване.

Използвана литература

1. Алексиева, М., Взаимодействието семейство-училище, Казанлък, 2006
2. Алексиева, М., Съвременни проекции на началната училищна педагогика, Екип-РА, 2017
3. Андреев, М., Педагогическа социология, Университетско издателство „Свети Климент Охридски“, С., 1988
4. Иванов, И., Семейна педагогика, С., 1998
5. ЗАКОН ЗА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ, В сила от 01.08.2016 г. Обн. ДВ. бр.79 от 13 Октомври 2015 г.
6. Пиръв, Г., Психология на семейството, С. 1999
7. Patterson, K. B., Webb, K. W., & Krudwig, K. M. (2009). Family as faculty parents: Influence on teachers' beliefs about family partnerships. *Preventing School Failure, 54*, 41–50.
8. Souto-Manning, M., & Swick, K. J. (2006). Teachers' beliefs about parent and family involvement: Rethinking our family involvement paradigm. *Early Childhood Education Journal, 34*, 187–193
9. Staples, K. E., & Diliberto, J. A. (2010). Guidelines for successful parent involvement: Working with parents of students with disabilities. *TEACHING Exceptional Children, 42*, 58–63
10. Wong, S. W., & Hughes, J. N. (2006). Ethnicity and language contributions to dimensions of parent involvement. *School Psychology Review, 35*, 645–662